
"הזמן האישי" ו"הזמן הלאומי"

**אהרן מגד בן 90: סופר של צעירים,
מאפיין כך את הדור של סופרי תש"ח:**

**"התקוממנו על היפוך הערכים שחל במעבר
מחברה חלוצית לבירוקרטית. נפשית ואידאית
האמנו שאנו נושאים באחריות גדולה"**

הקיום הלאומי מעסיק את אהרן מגד, ויש לו קשר עמוק לספרות המוטרדת ללא הרף בשאלות הלאומיות הבוערות. הוא עצמו סופר כזה, וכותב על גיבורים "שיש להם זיקה חזקה לאירועים הלאומיים או החברתיים סביבם והם בעלי משמעות עבר פרטית".

לדעתי, אפשר לקבוע בוודאות כי הסופר אהרן מגד והמשורר חיים גורי הם

הבולטים בסופרי דור תש"ח החיים ופעילים בתוכנו, כיום. אין בכך כדי להפחית מערכם של סופרים ומשוררים, בני אותו דור, שאף הם שאבו את השראתם מהחוויה המכוננת של המהפכה הציונית ומלחמת העצמאות. בריאיון למוסף ספרים של הארץ אפיין מגד יוצרים אלה כך:

כל אחד מאתנו היה שונה מחברו באישיותו, וממילא גם בסגנון ובתכנים. המשותף בינינו היה הרקע הביוגרפי: כולנו התחנכנו בתנועות נוער חלוציות, רובנו חיינו שנים בקיבוצים וזה השפיע על ראיית העולם שלנו... לא הייתה לנו אידאולוגיה ספרותית משותפת וגם לא מרדנות כלפי הדור שקדם לנו [הכוונה לאלתרמן ושלונסקי. א"א]. קיבלנו את עגנון ואת הזז, אם כי לא היינו צאצאים ישירים שלהם... הייתה לנו תחושת אחריות מסוימת כלפי הארץ הזאת... התקוממנו על היפוך הערכים שחל במעבר מחברה חלוצית לחברה ביורוקרטית. נפשית ואידאית האמנו שאנו נושאים באחריות גדולה.

קווים אלה, המאפיינים את דור תש"ח, מזכירים את הקווים שאפיינו את הדור שלחם במלחמת האזרחים באמריקה. השופט אוליבר ונדל סקוט מבטא בדבריו את המורשת שרצו לוחמים אלה להנחיל לדור הבא:

הדור שנשא בנטל המלחמה נבדל בהתנסותו. התמזל מזלנו ובנעורינו נגעה אש בלבנו. זכינו ללמוד בראשית דרכנו כי החיים עמוקים ומסעירים הם... במו עיניו ראינו, מעל ומעבר שדות הזהב, את הפסגות המושלגות של הכבוד, וייעודנו הוא להעביר את שראינו לבאים אחריו.

אהרן מגד נולד עשר שנים אחרי אלתרמן. מה הן עשר שנים בחיי אדם? ובכל זאת, לסופרי דור תש"ח היה אלתרמן "נביא הדור". הגדרה זו שמעתי מפיו של מגד, לפני כשנתיים, בשבתנו בבית קפה תל-אביבי, ולמרות שבזמנו הייתה זו אמת שאין עליה עוררין, שמעתי בקולו נימה מסוימת של הומור ולגלוג עצמי, כאדם ביקורתי היודע להצליף בחמלה.

אמיר גוטפרוינד מתאר את ההומור של מגד בלשון זו: "ההומור הוא חלק מתפישת עולמו והוא מעניק לגיבוריו אהבה וחמלה, לאחר שהעביר אותם תחת שבט ביקורתו המצליף. תחילה המבול. אחר כך קשת בענן."

אלתרמן שלט בזירה הספרותית עשרות שנים, ומגד הקשיב לו אבל לא קיבל כל מילה שלו כתורה מסיני. אולי אפשר להמשיל עמדתו זו לדבריו של עגנון על עמדת המַסְפֵּר בסיפור "תהילה": "פעמים עמדתי בין המתפללים ופעמים בין התוהים."

עמוס עוז אמר פעם ש"במקום שברנר מפוצץ כזבים נפוחים במהלומת פטיש, שם מופיע עגנון ובידו סיכה חדה, שבעזרתה הוא מפוצץ אותן יומרות שברנר בא עליהן בקרדום". אהרן מגד, דומני, בא עליהן בסטירה מלטפת, באירוניה, באותו סוג של הומור שלא נועד להצחיק, שאמיר גוטפרינד רואה אותו כ"מעצים את העצב, את המרירות, ומצניע עוד יותר את ממדיהן הצנועים ממילא של הדמויות בספר". עם זאת, גוטפרינד מעיד על עצמו שהוא צוחק בקול רם באותם קטעים "שמגד נוקט כאילו במתכוון כתיבה יבשה".

במדור **תרבות וספרות** של עיתון **הארץ**, שיצא לאור ערב ראש השנה תשע"א, פורסמו כמחווה מיוחדת כמה מאמרים שהוקדשו לאהרן מגד, האיש וספריו. המוטו שנכתב בראשם היה: "אני לא הצבר המיתולוגי." מגד עלה ארצה כילד, בגיל שש, והביוגרפיה שלו דומה לזו של הצברים שנולדו, בגרו, ולחמו בארץ-ישראל. אולם הוא מעיד על עצמו:

חומרי היצירה שלי לקוחים מעפר הארץ הזאת, הקדומה, התנ"כית והחדשה, עם כל הסתירות והסיבוכים שלה, עם כל המלחמות והאיומים על קיומה. אולם נימים רבות קושרות אותי לעבר היהודי בגולה, אל אבות אבותי בפולין שזכרם חי בתודעתי.

במאמר שכתבה ד"ר מאיה ערד, ופורסם באותו מדור לספרות **בהארץ** שהוקדש ליצירתו של מגד, נכתב: "בספרות העברית שאחרי עגנון, ראוי לציין את שמו של אהרן מגד, ולו רק משום שכתב, לדעתי, את הרומן הטוב ביותר שנכתב בעברית, אחרי מותו, **החי על המת**." קביעה זו יכולה לגרום להרמת גבה מצדם של מבקרי ספרות, ולכן היא ממשיכה ומסבירה:

... מפני שהוא לא שכח את כל הדברים שתמיד עלולים להתמסס בקלות: המיקוד הברור של העלילה והדמויות, הבנייה המחושבת היטב של עניין

מתמשך מפרק לפרק, ההקפדה על חן סגנוני, אבל בלי להניח לשפה שתהפוך לעניין עצמו, השימוש המושלם בהומור.

גיבורו של מגד, על פי עדותו, הוא האנטי גיבור, הדחוי, העומד בשולי החברה, החש עצמו ש"אינו שייך" ועם זאת כִּמְהָ להיות "שייך". ומי שמכיר מקרוב את אהרן מגד יודע עד כמה הוא עניו, נעדר כל פוזה. אינו רוטן, אינו זועק, אינו מטיף, אינו מוכיח בשער ואינו מקטר. בסיפוריו הוא מתאר את שגרת חיי היום-יום של האנטי גיבור ואינו נוטה אחר אינטלקטואליזם אופנתי.

כידוע, אין קשר הכרחי בין אופיים של סופרים לבין איכות יצירותיהם. ישנם סופרים גדולים, בעלי תכונות אישיות שליליות ביותר, ומוטב שהקוראים לא ישפטו לפיהן את יצירתם הספרותית. כפי שאמר מרטין בובר למנהל בית חרושת שניסה להציג עצמו בפניו כאיש צנוע: "אדוני, אינך כה גדול, כדי להיות כל כך צנוע." את הענווה האופיינית למגד ניתן להגדיר בדברים שאמר פרופסור שלום רוזנברג: ענווה כהיפוך של שלושה מרכיבים שונים: א. הערכה שקולה ונאותה; ב. סובלנות כלפי האחר, ובמיוחד כלפי מי שעומד במדרגה חברתית ושכלית נמוכה יותר; ג. מוכנות לוותר על כבוד והערצה של אחרים ועל גינוני כבוד.

מידת ענווה אחרונה זו, בלטה בהתנהגותו של מגד כאשר נודע לו שזכה, יחד עם הסופר ס' יזהר, בפרס א.מ.ת, שיש בצדו יוקרה וממון. ועדת הפרס ביטלה את החלטת ועדת השיפוט שהיא למעשה הדרג המקצועי הממליץ, והעניקה את הפרס ליזהר בלבד. כך נושל מגד מן הפרס בהחלטה אדמיניסטרטיבית, אך חשק שפתיו ושתק.

הפוליטיקה והחיים הציבוריים לא חדרו ליצירותיו הספרותיות של מגד, אבל בשנים האחרונות, כשנשמע ברמה קולם של ההיסטוריונים החדשים, הפוסט-ציונים, באקדמיה ובציבור, היה מעורב בעל כורחו בפולמוסים כנגדם ועמדותיו לא היו לרוחם של כמה מעמיתיו בבראנז'ה. יש לציין, שבמשך הזמן רבים מהם התקרבו לעמדותיו.

כיצד ניתן להסביר שגם כיום אנשים צעירים נמשכים לספריו של מגד? יש הטוענים, שלאחר מלחמת יום כיפור נשחטו כל הפרות הקדושות, ומאז ישנה גם פתיחות רבה לספרות מעודנת וביקורתית יותר. מרגריט יוסנאר כתבה: "יש ספרים שאסור לכתוב אותם לפני גיל ארבעים," והסבירה:

בטרם הגיע הכותב לגיל זה, הוא עלול להתעלם מקיומם של הגבולות הטבעיים החוצצים בין אדם לאדם, בין תקופה לתקופה, להתעלם מהרבגוניות האינסופית של יצורי אנוש, או להפך, לייחס חשיבות רבה מדי לגבולות מלאכותיים, ללשכות המכס או לבקתות הזקיפים שבעמדות הצבא.

לפני שישים שנה, בהיותו בן שלושים, פרסם מגד את ספרו הראשון **רוח ימים**. באותו זמן בערך פורסם גם ספרו **חדוה ואני**. ב-2008, אמר בריאיון שפורסם בעיתון **ידיעות אחרונות** כי הוא מתחרט על כתיבת ספר זה, למרות שהפך למחזה ולסדרה מצליחה בטלוויזיה (חדוה ושלומיק). לדבריו, "השפה הזאת, שבה הוא נכתב, זה יותר מדי. קצת שלום עליכם, קצת מנדלה מוכר ספרים, קצת הזז ואחרים – זה לא בדיוק אני".

ברוך קורצווייל, מי שנחשב בשנות החמישים והשישים של המאה שעברה כאחד המבקרים הבולטים ביותר של השירה והספרות העברית, כתב כי הספרות הנכתבת עכשיו (קרי, לפני חמישים-שישים שנה) אין בה המשך לספרות העברית לדורותיה והיא מנותקת מן המסורת היהודית ובכך גם מן היהדות עצמה.

מגד סבור שקורצווייל טעה בקביעתו זו. לדעתו, הספרות העברית הנכתבת עכשיו מהווה המשך לספרות שנכתבה בדורות קודמים לא רק רק בלשונה השואבת מן התנ"ך, המדרשים, הליטורגיה והחסידות, אלא גם בנושאי הלקוחים מהעבר היהודי.

בהרצאה שנשא בפראג, לפני כארבע שנים (שפורסמה בכיוונים חדשים, 16, יולי, 2007) הסביר מגד שבספרות העברית ה"זמן האישי" ו"הזמן ההיסטורי-לאומי" כרוכים זה בזה ללא הפרד. להדגמת תכונה זו, ערך השוואה בין אורי ניסן גנסין לבין יוסף חיים ברנר. שניהם נולדו באותה עיר ברוסיה, למדו בישיבה, עזבו אותה, יצאו "לתרבות רעה" והתפקרו. שניהם הושפעו מהזרמים הרעיוניים

והתנועות החדשות ששלטו בציבור היהודי: הסוציאליזם, ה"בונד", התנועה הציונית ושניהם עסקו בספרות. אולם דרכיהם נפרדו. גנסין היה איש מופנם שנשא את סבלו האישי בדממה ולא נטה לפעילות חברתית וציבורית, ואילו ברנר היה בעל מזג סוער, וראה עצמו כאחראי על גורל האומה וגורל האנושות כולה. לדעתי, ההבדל והמשותף ביניהם מאפיינים גם את הווייתו של מגד, שכתב:

כוונתם של שני סופרים גדולים אלה, מעמודי התווך של הספרות העברית החדשה, הייתה שונה מקצה אל קצה. זו של גנסין תיארה את עולמם הפנימי של משכילים יהודים צעירים ברוסיה, לרוב סודנטים, את יחסיהם לנשים, לסביבתם, לעצמם, בסגנון צפוף, מעודן ומדויק, הקרוב לסגנון המונולוג הפנימי של וירגיניה וולף, ג'ויס, פרוסט, ולעומתו, ברנר כתב סיפורים ורומאנים שגיבוריהם עומדים בתוך הזרם של ההווה היהודית המיוסרת. בגולה ובארץ־ישראל, שבעיותיהם הקשות שלובות ללא הפרד עם בעיות הקיום הלאומי הגורליות ביותר.

אפשר לראות שניים אלה כאבותיהם של שתי שושלות סופרים עברים, שראשיתן בגולה והמשכן בארץ־ישראל ובישראל. באחת – ספרות מופנמת, המתגדרת במעגל היחסים הצר שבין איש לאישה, בין אבות לבנים, בין אדם לעצמו ולסביבתו הקרובה, מתוך חתירה להעמיק למורכבות יחסים אלה, ובשנייה – ספרות המוטרדת ללא הרף בשאלות הלאומיות הבעורות, שהדברים הקורים לגיבוריה יש להם זיקה חזקה לאירועים הלאומיים או החברתיים המתרחשים סביבם והם בעלי משמעות עבר פרטית. בין הצאצאים של הראשונה אפשר למנות סופרים כדבורה בארון, דוד פוגל, עמליה כהנא־כרמון, יעקב שבתאי, ורבים מן הצעירים שהופיעו בשנים האחרונות, ובין הצאצאים של השנייה – הזז, ראובני, שמיר, עמוס עוז, דוד גרוסמן ועוד.

אך למעשה, אם נעקוב אחר התפתחות הספרות העברית בשניים־שלושה הדורות האחרונים, ונתעכב על כל יצירה לעצמה, נראה שהבדלה מוחלטת בין שני סוגים אלה כמעט בלתי אפשרית, והגבולות ביניהם מטושטשים. בגלל אופייה המיוחד של ההווה היהודית לאורך כל ההיסטוריה – "הזמן האישי" ו"הזמן הלאומי־היסטורי" מעורבים וקשורים זה בזה ללא הפרד.

